

Ἡ κανονικὴ διδασκαλία τοῦ Μ. Βασιλείου περὶ ὄρκου καὶ ἐπιορκίας (Κανόνες ΚΘ', ΞΔ' καὶ ΠΒ')

ΑΡΧΙΜ. ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ*

Εἰσαγωγή

Ὁ Μ. Βασίλειος, ὅπως εἶναι ἐπιστημονικῶς παραδεκτό, διακρίθηκε ὄχι μόνον ὡς ἰκανότατος ποιμένας καὶ ἐκκλησιαστικὸς ἡγέτης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄριστος ἐρμηνευτὴς τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ καὶ οἱ ἀποφάνσεις του γιὰ κανονικὰ ἐκκλησιαστικὰ θέματα ἐκφράζουν τὸ “θέλω” τοῦ Θεοῦ. Ἐφ’ ὅσον οἱ ἀποφάνσεις τῆς Ἀποστολικῆς συνόδου, τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς συνόδου, καθὼς καὶ τῶν τοπικῶν συνόδων, οἱ ὁποῖες ἔλαβαν οἰκουμενικὸ κῦρος, ἐρμηνεύουν τὴν ἀποκαλυφθεῖσα ἀλήθεια, εἶναι ἀναμφισβήτητο γεγονός ὅτι καὶ τὸ κανονικὸ ἔργο τοῦ ἁγίου Πατρός, ὡς συνέχεια τῆς διδασκαλίας ἐκείνων, ἀποτελεῖ φορέα αὐτῆς τῆς παραδόσεως μὲ γνώμονα τὴν αὐξηση τῆς ἀληθείας¹. Μέσα σ’ αὐτὸ τὸ πνεῦμα διαμορφώθηκαν καὶ σχηματοποιήθηκαν οἱ 92 κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου.

Πολυποίκιλα πολιτικά, κοινωνικά καὶ ἐκκλησιαστικά προβλήματα εἶναι τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα διακρίνουν τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Βασιλείου. Σχίσματα, ἔριδες, αἰρέσεις, πολιτικὲς διαιρέσεις εἶναι τὰ στοιχεῖα πού συνθέτουν τὸ τοπίο τῆς ἐποχῆς τοῦ δ΄ αἰῶνος. Γι’ αὐτὸ καὶ ὁ ἱερός Πατήρ, ἀμέσως μόλις ἀνέλαβε ποιμαντικά καθήκοντα, κλήθηκε νὰ δώσῃ ἔγκυρες ἀπαντήσεις γύρω ἀπὸ ζητή-

* Ὁ Ἀρχιμ. Κύριλλος Κωστόπουλος εἶναι Ἱεροκήρυξ τῆς Ἱ. Μητροπόλεως Πατρῶν καὶ Δο Θεολογίας.

1. Βλ. ἐπ. 223, *Πρὸς Εὐστάθιον τὸν Σεβαστηνόν*: «Ἄλλ’ ἦν ἐκ παιδὸς ἔλαβον ἔννοιαν περὶ Θεοῦ παρὰ τῆς μακαρίας μητρὸς μου καὶ τῆς μάμμης Μακρίνης, ταύτην αὐξηθεῖσαν ἔσχον ἐν ἑμαυτῷ· οὐ γὰρ ἄλλα ἐξ ἄλλων μετέλαβον ἐν τῇ τοῦ λόγου συμπληρώσει, ἀλλὰ τὰς παραδοθείσας μοι παρ’ αὐτῶν ἀρχὰς ἐτελείωσα. Ὡσπερ γὰρ τὸ αὐξανόμενον μεῖζον μὲν ἀπὸ μικροῦ γίνεται, ταὐτὸ δὲ ἐστὶν ἑαυτῷ, οὐ κατὰ γένος μεταβαλλόμενον, ἀλλὰ κατ’ αὐξησιν τελειούμενον», “Saint Basile. Lettres”, τόμ. iii, ἐπιμ. ἐκδ.. Υ. Courtonne, ἐκδ. Les Belles Lettres, Paris 1966, 3³⁵⁻⁴².

ματα πού ἀφοροῦσαν ὄχι μόνον στή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καί στή μέχρι τότε παράδοση, ἀλλά καί σέ θέματα κοινωνικοῦ χαρακτήρα, πού καθόριζαν τίς βασικές διανοητικές σχέσεις τοῦ ποιμνίου του, ἀλλά καί τῆς καθόλου Ἐκκλησίας. Κύριο μέλημά του ὡς Ποιμένος ἦταν ἡ ἀκρίβεια στήν τήρηση τῶν παραδεδομένων, γιατί εἶχε πλήρως αἰσθανθῆ ὅτι, ἂν καταλυθοῦν οἱ κανόνες, θά ἐπέλθῃ σύντομα σύγχυση καί διάλυση τοῦ οικοδομήματος τῆς Ἐκκλησίας. Γράφει χαρακτηριστικά στοὺς Χωρεπισκόπους: «Πάνυ με λυπεῖ, ὅτι ἐπιλελοίπασι λοιπὸν οἱ τῶν Πατέρων κανόνες, καί πᾶσα ἀκρίβεια τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελήλαται, καί φοβοῦμαι μὴ κατὰ μικρόν, τῆς ἀδιαφορίας ταύτης ὁδῶ προϊούσης, εἰς παντελῆ σύγχυσιν ἔλθῃ τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα»². Ἡ ἀκρίβεια, τὴν ὁποία ἐπαγγέλεται στήν ἀνωτέρω ἐπιστολή, χαρακτηρίζει ὅλη τὴ βιοτὴ καί τὸ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ ἱεροῦ Πατρός³.

Οἱ Κανονικὲς ἐπιστολὲς τοῦ Μ. Βασιλείου (53, 54, 55, 160, 188, 199, 217 καί 236), οἱ ὁποῖες διαιρέθησαν σὲ 90 κανόνες, δὲν ἀμφισβητήθηκαν στήν ἱστορικὴ διαδρομὴ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου καί σύντομα ἀπέκτησαν καθολικὴ ἀναγνώριση κυρίως στήν Ἀνατολή, περιεβλήθησαν δὲ τὸ κῦρος τῆς κανονικότητος. Καί τοῦτο, γιατί ἀφ' ἑνὸς μὲν πραγματεύονται τὰ κανονικῶς διατασσόμενα ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία εἴτε μέσῳ τῶν Οἰκουμενικῶν καί τοπικῶν Συνόδων εἴτε μέσῳ τῶν ποιμαντικῶν κανονικῶν διατάξεων τῶν Πατέρων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι περιέχουν τίς νέες σχετικὲς διατάξεις τοῦ Μ. Βασιλείου⁴.

2. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ἐπ. 54, *Χωρεπισκόποις*, Courtonne, *Lettres i*, 139¹⁻⁵. Ἀξιοσημείωτο εἶναι καί τὸ περιεχόμενο ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Εὐσέβιο Σαμοσάτων, ἀπὸ τὸ ὁποῖο συμπεραίνουμε πόσο εὐτυχῆ αἰσθανόταν ὁ Βασίλειος κάθε φορὰ πού διαπίστωνε τὴν πιστὴ τήρηση τῶν κανόνων. Συγκεκριμένα προτρέπει τὸν Εὐσέβιο νὰ ἐπαινέσῃ τὸν μαθητὴ του Ἰοβίνο, ἐπίσκοπο Πέριου, γιὰ τὴν ἀκρίβειά του στήν ἐφαρμογὴ τῶν κανόνων: «Πλὴν ἄλλ' ὑπὲρ ὧν τελείως μὲν ὡς πρὸς τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην, προηγουμένως δὲ καί σιβαρῶς ὡς πρὸς τὴν τῶν κανόνων ἀκρίβειαν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ἐκινήθη, ἐπαίνεσον αὐτὸν, καί εὐχαρίστησον τῷ Κυρίῳ ὅτι τὰ σὰ θρέμματα πανταχοῦ τὸν χαρακτήρα τῆς σῆς σεμνότητος δείκνυσιν», Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ἐπ. 127, *Εὐσεβίῳ ἐπισκόπῳ Σαμοσάτων*, Courtonne, *Lettres ii*, 37¹⁴⁻¹⁹.

3. Γιὰ τὸν ὄρο «ἀκρίβεια» καί τὴ σημασία του στὸ κανονικὸ ἔργο τοῦ Μ. Βασιλείου βλ. ΚΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Κ., *Περὶ τὴν ὀρολογία τῶν ἱερῶν Κανόνων τοῦ Μ. Βασιλείου, ὑπὸ τὸ φῶς καί τοῦ λοιποῦ ἔργου του* (Διδακτορικὴ Διατριβή), ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα 2010, σσ. 120-122.

4. «Ἀλλὰ πολλοὶ τῶν λεγομένων κανόνων τούτων, ἐξ ἐπιστολῶν ἀποσπασθέντες, συνηρμόσθησαν καί συνεκολλήθησαν εἰς σειρὰν κανόνων, ἢ μᾶλλον ἐπιταγῶν καί γνωμοδοτήσεων καί συμβουλῶν καί διατιήσεων, περιβληθέντες ἐγκαίρως, δηλὰ γε δὴ παρρηθῆς, τὸ κῦρος συνοδικῶν πράξεων, οὗ ἄνευ οὐδεμία τῶν λεγομένων κανονικῶν ἐπιστολῶν ἀποκρίσεων καί λύσεων δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῇ οὔτε εἰς μικρόν, οὔτε εἰς μέγαν κύκλον. Τοῦτο τουλάχιστον διὰ τοὺς μετὰ

Είναι καταφανές ότι οι κανονικές επιστολές έχουν γραφή από τον Βασίλειο με σκοπό να αποδοθούν στην καθόλου Ἐκκλησία “κανόνες” με καθολικό ἐκκλησιαστικό κύρος⁵. Τοῦτο συμπεραίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι οἱ 90 ἀπαντήσεις στὰ ἰσάριθμα ἐρωτήματα τοῦ Ἀμφιλοχίου δὲν ἐπέλυαν προβλήματα ποὺ ἀφοροῦσαν ἀποκλειστικά τὴν Ἐκκλησία τοῦ Ἰκονίου ἢ τὴν εὐρύτερη περιοχὴ τῆς Καππαδοκίας, ἀλλὰ καθόριζαν τὴ θέση τῆς καθόλου Ἐκκλησίας σὲ θέματα ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἠθικῆς.

Κρίνουμε σκόπιμο στὸ σημεῖο αὐτὸ νὰ παρεμβάλουμε ὀρισμένα γενικὰ στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς προσανατολίσουν πρὸς μία σαφέστερη εἰκόνα σχετικὰ μὲ τὴν ἰσχὺ τοῦ ὄρκου, κατὰ τὴν ἱστορικὴ πορεία τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ. Βασιλείου, ὥστε νὰ γίνουν περισσότερο κατανοητὲς οἱ κανονικὲς θέσεις τοῦ Ἁγίου Πατρὸς στοὺς προαναφερθέντες κανόνες του.

α. Ὁ ὄρκος στοὺς ἀρχαίους χρόνους

Ὁ ὄρκος⁶ εἶναι πανάρχαιος. Στὴν Ἰλιάδα βρίσκουμε τὸ ἔξιξ: «Ὅρκια μὲν Κρονίδης ὑψίζυγος οὐκ ἐτέλεσεν»⁷. Ἄλλοῦ πάλι ὁ Ὅμηρος μᾶς ὀμιλεῖ γιὰ τὰ «ὄρκια», ἀναφερόμενος στὶς ἱεροτελεστίες καὶ στὶς θυσίες, οἱ ὁποῖες λάμβαναν χώρα κατὰ τὴν ὀρκωμοσίαν συνομολογήσεως κάποιας σοβαρῆς συνθήκης: «Κήρυκες δ' ἀνὰ ἄστῳ θεῶν φέρον ὄρκια πιστά» καὶ «κῆρυκες ἀγαυοὶ ὄρκια πιστὰ θεῶν σύναγον»⁸. Ἀπὸ αὐτὰ συμπεραίνουμε ὅτι οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες θεωροῦσαν τὸν ὄρκον ὡς παράγοντα ἁρμονίας καὶ τάξεως στὶς διανθρώπινες σχέσεις.

Ἀκόμη πίστευαν ὅτι ὁ ὄρκος ἦταν καὶ κριτήριον ἀληθείας. Στὸν Αἰσχύλο συναντᾶμε τὸ ἔξιξ ἐρώτημα: «Ἀκούεις ὄρκίων ἐμῶν θέμιν;» Δηλαδή: “Ἀκοῦς τὸ

τὸν Βασίλειον χρόνους. Πρὸ αὐτοῦ βεβαίως ἕκαστος ἐπίσκοπος ἠδύνατο νὰ διατάτῃ τὰ κατὰ βίον καὶ τὸ πολίτευμα τῶν πιστῶν, ἄνευ συνοδικῆς συσκέψεως», Ι. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, «Αἱ λεγόμενα κανονικὰ τῶν Πατέρων ἐπιστολαί», *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια* 41 (1921) 41.

5. Βλ. ΜΠΟΝΗ Κ., «Αἱ τρεῖς “κανονικὰ ἐπιστολαί” τοῦ Μεγάλου Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, Μητροπολίτην Ἰκονίου (ca. 341/45-395/400) καὶ τὰ γενόμενα ἐκ τούτων προβλήματα», *Byzantinische Zeitschrift* 44 (1951), 65-66.

6. Ὁ ὄρκος “ὄρκος” κατ’ ἀρχὰς ἦταν ἰσοδύναμος τοῦ ὄρου “ἔρκος” (ἀπὸ τὸ “ἔργω”, Ἄττ. “εἶργω”) καὶ σήμαινε ὅ,τι κωλύει κάποιον ἀπὸ τὸ νὰ πράξῃ κάτι. Ἴσως συγγενὲς τοῦ λατινικοῦ ὄρου “orcus”. Βλ. LIDDELL H.G. - SCOTT R., *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, ἐκδ. Ἰωάννη Σιδέρη, Ἀθήνα χ.χ.ξ., τόμ. 3, σελ. 352.

7. ΟΜΗΡΟΥ, *Ἰλιάς Η’*, ἐπ. ἐκδ. Τ. W. Allen, ἐκδ. Clarendon Press, Oxford 1931, 7, 69.

8. ΟΜΗΡΟΥ, *Ἰλιάς Γ’*, ἐπ. ἐκδ. Τ. W. Allen, ἐκδ. Clarendon Press, Oxford 1931, 3, 245.

δίκαιο τῶν ὄρκων μου;”⁹. Ὁ δὲ Θουκυδίδης σὲ πολλὰ σημεῖα τῆς Ἱστορίας του διασώζει στοιχεῖα πού φανερόνουν τὴν εὐρεῖα χρῆση τοῦ ὄρκου στὴν ἐποχὴ του, ὡς μέσο ἀξιοπιστίας καὶ ἐγγυητικῆς βεβαιότητος: «Ὁρκωσαν πάντας τοὺς στρατιώτας τοὺς μεγίστους ὄρκους»¹⁰.

Ἐπίσης, οἱ Ἀρχαῖοι Ἕλληνες θεωροῦσαν ὅτι ὁ ὄρκος ἦταν εὐλογημένος ἀπὸ τοὺς Ὀλύμπιους θεούς, γιὰ τὸν λόγο ὅτι κι ἐκεῖνοι χρησιμοποιοῦσαν τὸν ὄρκο. Στὰ Ὀμηρικὰ ἔπη βρῖσκουμε ὅτι οἱ θεοὶ ὀρκίζονταν στὰ νερά τῆς Στυγός: «Στυγὸς ὕδωρ, ὅς τε μέγιστος ὄρκος... πέλει μακάρεσι θεοῖσι»¹¹.

Κατὰ τὴν Μυθολογία ὁ Ὁρκὸς εἶναι γιὸς τοῦ Αἰθέρος καὶ τῆς Γαίας, γι’ αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἄμεση σχέση μ’ αὐτόν¹². Ὁ Ἡσίοδος θεωρεῖ τὸν Ὁρκὸ γιὰ τῆς Ἐριδος, ὁ ὁποῖος ἐκδικεῖται τοὺς ἐπιόρκους¹³.

Βλέπουμε, λοιπόν, ὅτι στὴν Ἀρχαιότητα ὁ ὄρκος ἐθεωρεῖτο ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους σὰν μιὰ ἐγγύηση γιὰ τὴν διασφάλιση τῆς ἀληθείας.

β. Ὁ ὄρκος στὴν Παλαιὰ Διαθήκη

Τὸ ἴδιο συνέβαινε καὶ στὸ θεοκρατικὸ Ἰσραήλ, μὲ κάποια, ὅμως, διαφοροποίηση. Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐπέτρεπε τὸν ὄρκο “κατ’ ἀνοχήν”. Δὲν τὸν ἐπέβαλε ποτέ. Τὸν ἀνεχόταν σὰν ἀναγκαῖο κακό, ἐπειδὴ ὁ λαὸς τότε ὑπῆρχε στὸν χῶρο τοῦ νόμου καὶ ὄχι τῆς χάριτος. Μάλιστα ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ ἦταν: «Οὐ λήψη τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ»¹⁴. Στὸ δὲ Λευίτικὸ διαβάζου-

9. ΑΙΣΧΥΛΟΥ, *Ἀγαμέμνων*, ἐπ. ἐκδ. G. Murray, ἐκδ. Clarendon Press, Oxford 1955 (ἀνατ. 1960), 1431.

10. ΘΟΥΚΥΔΙΔΟΥ, *Ἱστορία*, ἐπ. ἐκδ. H.S. Jones καὶ J.E. Powell, ἐκδ. Clarendon Press, Oxford 1967, Βιβλ. 8, 75, 25.

11. ΟΜΗΡΟΥ, *Ἰλιάς Ο΄*, ἐπ. ἐκδ. T.W. Allen, ἐκδ. Clarendon Press, Oxford 1931, Βιβλ. 15, 38 καὶ ΟΜΗΡΟΥ, *Ὀδύσεια Ε΄*, 185, ἐπ. ἐκδ. P. von der Mühlh, ἐκδ. Helbing & Lichtenhahn, Basel 1962. Βιβλ. 5, 186. «Ἡ δὲ Στύξ δεινὸς ὄρκος ἐστί. κατ’ αὐτῆς γὰρ ὁ μῦθος ὀμνύνει φησὶ τοὺς θεοὺς». ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, *Commentarii ad Homeri Iliadem*, “Eustathii archiepiscopi Thessalonicensis commentarii ad Homeri Iliadem pertinentes, vols. 1–4”, ἐπ. ἐκδ. M. van der Valk, Leiden: Brill 1987⁴, τόμ. 1, σελ. 525⁴.

12. ΠΛΜ 40 (2007), 532.

13. «Ὁρκὸν γεινόμενον, τὸν Ἐρις τέκε πῆμι ἐπιόρκους», ΗΣΙΟΔΟΥ, *Ἔργα καὶ ἡμέραι*, “Hesiodi opera”, ἐπ. ἐκδ. F. Solmsen, ἐκδ. Clarendon Press, Oxford 1970, 802. «Ὁρκὸν θ΄, ὅς διη πλεῖστον ἐπιχθόνιους ἀνθρώπους πημαίνει, ὅτε κέν τις ἐκὼν ἐπιόρκων ὀμύσση», ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ, *Θεογονία*, “Hesiod. Theogony”, ἐπ. ἐκδ. M.L. West, ἐκδ. Clarendon Press, Oxford 1966, 231-232.

14. Ἔξ. 20, 7. «Τί ἐστίν “Οὐ λήψη τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ;” Τινές φασὶν ἀπαγορεύειν τὸ ἐπιθεῖναι τοῖς ματαίοις, τουτέστι τοῖς εἰδώλοις, τὴν τοῦ Θεοῦ προσηγορίαν

με: «Οὐκ ὁμείσθε τῷ ὀνόματί μου ἐπ' ἀδίκῳ»¹⁵.

Ἡ ἀνοχή αὐτῆ τοῦ Θεοῦ δικαιολογεῖται, ἂν ἀνατρεξοῦμε στοῦ βιβλίου τοῦ Ἱερεμίας καὶ δοῦμε τι λέει ὁ Θεὸς στον Προφήτη γιὰ τὸ θέμα αὐτό: «Οἱ υἱοὶ σου ἐγκατέλιπόν με καὶ ὤμνουν ἐν τοῖς οὐκ οὕσι θεοῖς»¹⁶. Βλέπουμε, λοιπόν, ἐδῶ ὅτι ὁ Θεὸς μὲ τὴν ἀνοχή Του αὐτῆ προσπαθεῖ νὰ ἀποτρέψῃ τὸν λαὸ Του ἀπὸ τοὺς ὄρκους στοῦ ὄνομα τῶν εἰδωλολατρικῶν θεοτήτων τῶν γειτονικῶν πρὸς τὸν Ἰσραὴλ λαῶν. Κι αὐτό, γιὰ τὴν ὑπῆρχε ὁ φόβος, ὀρκιζόμενοι οἱ Ἰσραηλίτες σὲ ξένους θεοὺς, νὰ ἐθισθοῦν στὴν πίστη ὅτι αὐτοί, στοὺς ὁποίους ὀρκίζονται, εἶναι ἀληθινοὶ θεοί. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ ὁ Θεὸς στοῦ Δευτερονόμιο ἐφιστώντας τὴν προσοχὴ τοὺς λέει: «Πρόσεχε σεαυτῷ, μὴ ἐπιλάθῃ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου... Κύριον τὸν Θεὸν σου φοβηθήσῃ... καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὁμῆ»¹⁷. Στὸν δὲ ΞΒ΄ Ψαλμὸ διαβάζουμε: «Ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὁμνῶν ἐν αὐτῷ [τῷ Θεῷ, δηλαδὴ]»¹⁸. Ἀλλὰ καὶ στον Προφήτη Ἡσαΐα ἀναφέρονται τὰ ἐξῆς: «...καὶ οἱ ὁμνύοντες ἐπὶ τῆς γῆς ὁμῶνται τὸν Θεὸν τὸν ἀληθινόν»¹⁹.

Παρὰ ταῦτα ὑπάρχει αὐστηρὴ ἀπαγόρευση τῆς ἐπιορκίας. Μπορεῖ νὰ συγκαταβαίνει ὁ Θεός, ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω, στὶς ἀδυναμίες τῶν ἐκτὸς τῆς χάριτος ἀνθρώπων καὶ νὰ ἀνέχεται, τρόπον τινά, τὸν ὄρκο γιὰ τὴν ἀποκάλυψη τῆς ἀληθείας στὶς διανθρωπίνες σχέσεις, στηλιτεύει, ὅμως, τὴν κακὴ χρῆση τοῦ ὄρκου καὶ τὴν ἀπαγορεύει. Στὸ βιβλίο τῶν Ἀριθμῶν διαβάζουμε: «Ἄνθρωπος ὅς... ὁμῶση ὄρκον... οὐ βεβηλώσει τὸ ῥῆμα αὐτοῦ. πάντα, ὅσα ἐὰν ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ

τινὲς δὲ τὸ ὁμοιοκῶτα ψεύσασθαι. ἐγὼ δὲ οἶμαι, τὸν θεῖον παρακελεύεσθαι νόμον, δίχα διδασκαλίας, ἢ προσευχῆς, ἢ ἀναγκαιᾶς τινὸς χρείας, τὴν θεῖαν μὴ προφέρειν προσηγορίαν. καὶ γὰρ εἰώθασι τινες, καὶ παίζοντες, καὶ γελῶντες, προφέρειν ὡς ἔτυχε διὰ τῆς γλώττης τὸ σεβάσιμον ὄνομα. τοῦτο οἶμαι τὸν θεῖον νόμον ἀπαγορεύειν. εἰ γὰρ τὴν πολυτελεστέραν ἐσθῆτα ταῖς ἐορταῖς φυλάττειν εἰώθασι οἱ πολλοί, πολλῶ μᾶλλον τὸ θεῖον ὄνομα προσευχαῖς καὶ διδασκαλίαις ἀφιερῶν δίκαιον», ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, *Εἰς τὴν Ἑξοδον*, PG 80, 268C-269A.

15. Λευϊτ. 19, 12.

16. Ἱερ. 5, 7.

17. Δευτ. 6, 12-13. Βλ. ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΥ ΚΥΡΟΥ, *Εἰς τὸ Δευτερονόμιον*, PG 80, 409C-D.

18. Ψαλμ. 62, 12. «Ἐπαινεθήσεται πᾶς ὁ ὁμνῶν ἐν αὐτῷ. Οὕτως, φησί, καὶ καύχημα αὐτῶν ἔσται Χριστός, τῶν βασιλευσάντων δηλονότι· ὡς καὶ ὄρκιον αὐτὸν ποιούμενους ἐπαινεῖσθαι δικάως». ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, *Expositiones in Psalmos*, PG 27, 28043.

19. Ἡσ. 65, 16. Σχετικῶς μὲ τὸ Γέν. 22, 16, ὅπου ἐμφανίζεται ὁ Θεὸς νὰ ὀρκίζεται στον Ἐαυτὸ Του, ὁ Μ. Ἀθανάσιος σημειώνει: «Τοῦτο δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐν τῇ Γενέσει σημαίνει λέγων· “Κατ’ ἐμαυτοῦ ὤμοσα”. Τοῦτο δὲ οὐχ ὄρκος ἐστίν. Οὐδὲ γὰρ κατὰ τινος ὤμοσεν, ὅπερ ἴδιόν ἐστιν ὄρκου· ἀλλὰ καθ’ ἑαυτοῦ, ὅπερ τὴν τοῦ ὄρκου ὑπόνοιαν ἐκφεύγει, καὶ ἐν ᾧ σημαίνει τὸ βέβαιον τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τὸ χρῆναι πάντως πιστεῦσαι τὸν ἀκούοντα», *Εἰς τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν Σταυρόν*, PG 28, 193B.

στόματος αὐτοῦ ποιήσει»²⁰. Δὲν ἔχεις δικαίωμα νὰ ὀρκισθῆς, λέει ὁ Θεὸς στοὺς Ἰσραηλίτες, καὶ κατόπιν νὰ ἀθετήσης τὸν ὄρκο σου. Ἀκόμη δὲν ἔχεις δικαίωμα οὔτε νὰ ψευδομαρτυρήσης: «Οὐ ψευδομαρτυρήσης κατὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ»²¹.

Ἐπομένως, διαπιστώνουμε ὅτι στὴν Παλαιὰ Διαθήκη διαφοροποιεῖται τὸ φαινόμενο τοῦ ὄρκου καὶ λαμβάνει μιὰ ἄλλη διάσταση, ἐντελῶς ξένη πρὸς ἐκείνη τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἐδῶ δὲν νομοθετεῖται οὔτε ἐπιβάλλεται ὁ ὄρκος. Ἀπλῶς γίνεται ἀνεκτὸς ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ γιὰ τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους προαναφέραμε. Ἀπαγορεύεται, ὡστόσο, αὐστηρῶς, ὅπως προαναλύσαμε, ἡ ἐπιορκία καὶ ἡ ψευδομαρτυρία.

Νομίζουμε ὅτι ἡ ἀνοχή αὐτὴ τοῦ Θεοῦ σὲ καμμιά περίπτωση δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἐκληφθῆ ὡς νόμος ἢ ἔστω ὡς ἀναγκαῖο κακό, τὸ ὁποῖο ἔγινε δεκτὸ ἀπὸ τὸν Μωσαϊκὸ νόμο. Κανείς δὲν ἤμπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ βασισθῆ στὴν ἀνοχή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, γιὰ νὰ χρησιμοποιῆ τὸν ὄρκο ἀνευδοιάστως.

γ. Ὁ ὄρκος στὴν Καινὴ Διαθήκη

Ἡ ἀνοχή αὐτὴ τοῦ ὄρκου στὸ ὄνομα τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν τότε Ἰουδαϊκὴ κοινωνία δὲν συνεχίζεται καὶ στὴν ἐποχὴ τῆς Χάριτος, στὴν νέα κτίσις, στὴν θεανθρώπινη ζωὴ. Στὴν Καινὴ Διαθήκη τὰ πάντα συμπληρώνονται καὶ ὀλοκληρώνονται ἀπὸ τὸν Σαρκοθέντα Λόγο τοῦ Θεοῦ Πατρός, τὸν Θεάνθρωπο Κύριο²².

Συμπληρώνοντας καὶ ὀλοκληρώνοντας, λοιπόν, καὶ τὸ περὶ τὸν ὄρκο ζήτημα ὁ Θεάνθρωπος εἶπε: «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις· οὐκ ἐπιορκήσεις... Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως»²³. Μὲ τίς τελευταῖες αὐτὲς φράσεις ἀπηγόρευσε ὁ Κύριός μας ὄχι μόνον τὸν ὄρκο στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ κάθε ἄλλη μορφή ὄρκου: «μήτε ἐν τῷ οὐρανῷ... μήτε ἐν τῇ γῆ... μήτε ἐν τῇ κεφαλῇ σου ὁμόσης»²⁴.

Σὲ ἀντικατάσταση δὲ τοῦ ὄρκου, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἀναγκαῖος γιὰ τὴν κατοχύρωση τῆς ἀληθείας, θεσπίζει ὁ Χριστὸς ὡς ἰσοδύναμο, τὸν ἀπλοῦν λόγο,

20. Ἀριθμ. 30, 3.

21. Ἔξ. Κ', 16 καὶ Δευτ. Ε', 20.

22. «Ὁ μὲν νόμος τὴν ἐπιορκίαν, ἡ δὲ χάρις ἀπαγορεύει τὸν ὄρκον, τιμῆς ἕνεκα μείζονος τῆς πρὸς τὸν Θεόν». ΠΡΟΚΟΠΙΟΥ ΓΑΖΑΙΟΥ, *Commentarii in Leviticum*, PG 87A, 757A.

23. Ματθ. 5, 33-34.

24. Ματθ. 5, 34-36.

λέγοντας: «Ἐστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναί, ναί, οὐ, οὐ, τὸ δὲ περισσὸν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστίν»²⁵.

Ἐπαναλαμβάνοντας τὰ λόγια τοῦ Ἰησοῦ, ὁ Ἀδελφόθεος Ἰάκωβος παραγγέλλει: «Μὴ ὀμνίετε, μήτε τὸν οὐρανόν, μήτε τὴν γῆν, μήτε ἄλλον τινα ὄρκον· ἦτω δὲ ὑμῶν τὸ ναί, ναί, καὶ τὸ οὐ, οὐ, ἵνα μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε»²⁶.

Ἀβιάστως, λοιπόν, ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ὁ ὄρκος στὴν Καινὴ Διαθήκη, στὴν Θεανθρώπινη ζωὴ, ἀπαγορεύεται τελείως, ὡς ἀθέμιτος.

δ. Ὁ ὄρκος στὴν Πατερικὴ διδασκαλία γενικώτερα

Ὁ ὄρκος εἶναι ἀθέμιτος ὄχι μόνον στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ καὶ στὴν Πατερικὴ διδασκαλία. Οἱ Ἅγιοι Πατέρες, ὡς αὐθεντικοὶ ἐρμηνευτὲς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀπαγορεύουν καὶ αὐτοὶ τὸν ὄρκο.

Φανερὴ εἶναι ἡ προσπάθεια τῶν Ἁγίων Πατέρων νὰ πείσουν τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας, ὥστε νὰ κατανοήσῃ τὴν πιὸ μεγάλη καὶ πραγματικὴ ἀλήθεια. Κι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἡ ὅλη διδασκαλία τους ἀποσκοπεῖ στὴν ἐν Χριστῷ ὀλοκλήρωση τῆς ἀνθρωπίνης υπάρξεως.

Ἄς σταχυολογήσουμε ἐνδεικτικῶς μερικὰ κείμενα ἀπὸ τὴν διδασκαλία ὀρισμένων Πατέρων.

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐπισημαίνει τὴν πληρότητα τῆς Καινῆς Διαθήκης ἔναντι τῆς Παλαιᾶς στοῦ θέματος τοῦ ὄρκου λέγοντας: «Φησὶν ὁ νόμος... Οὐκ ἐπιορκήσεις... σὺ δέ, οὐδὲ ὀμῆ τὴν ἀρχὴν, οὐ μικρόν, οὐ μεῖζον, ὡς τοῦ ὄρκου τὴν ἐπιορκίαν τίκτοντος»²⁷. Εἴμαστε πλέον στὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος καὶ ὄχι τοῦ νόμου. Ὁ ἴδιος Πατὴρ ἔχει ἀφιερῶσει ἕνα ὀλόκληρο ποίημα στὴν ὑπόθεση αὐτῆ τοῦ ὄρκου, μὲ τίτλο «Πρὸς πολυόρκους διάλογος». Μεταφέρω μερικὸς στίχους: «Ἄν νομίξης ὅτι ὁ ὄρκος εἶναι κάτι ἀσήμαντο, αὐτὸ δὲν τὸ ἐπιδοκιμάζω. Ἄν, ὅμως, εἶναι, ὅπως καὶ εἶναι, κάτι ἀπὸ τὰ πιὸ φορικτὰ, τολμῶ κι ἐγὼ νὰ κάνω κάτι ἀπὸ τὰ καλὰ. Ἀποδοκιμάζω αὐτὸν τὸν ὄρκον γιὰ σένα, ἀπόφυγε τοὺς ὄρκους»²⁸.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐπιμένει στὴν ἀξιοπιστία ποὺ πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ μάλιστα τῶν χριστιανῶν: «Εἴ μεν οὖν ἐστὶ τῷ ὀμνύοντι πί-

25. Ματθ. 5, 37.

26. Ἰακ. 5, 12.

27. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Λόγ. ΜΕ'*. Εἰς τὸ Ἅγιον Πάσχα, PG 36, 648B.

28. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, *Ποίημα ΚΔ'*: Πρὸς πολυόρκους διάλογος, στ. 319-323, ΕΠΕ 9, Θεσ/νίκη 1985, σελ. 299.

στις και ἀλήθεια, τίς ἢ χρεία τοῦ ὄρκου; Εἰ δὲ μὴ ἐστὶν ἐν αὐτῷ πίστις, διὰ τί τοσοῦτον ἀσεβοῦμεν, ὥστε δι' ἀνθρώπινα καὶ θνητὰ τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων Θεὸν καλεῖν μάρτυρα;»²⁹. Πραγματικὰ εἶναι ἀνόητο νὰ ζητοῦμε ὄρκο ἀπὸ ἕναν ἀναξιόπιστο ἄνθρωπο.

Ἐπίσης, γιὰ τὸ θέμα τοῦ ὄρκου ὁμιλεῖ ἐκτενῶς καὶ μὲ πολλὴ αὐστηρότητα ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος: «Καὶ δυνατόν, φησί, καθόλου μὴ ὁμνύναι; Τί λέγεις; ὁ Θεὸς ἐκέλευσε, καὶ τολμᾷς ἐρωτῆσαι εἰ δυνατόν φυλάξαι τὸν νόμον; Ἀδύνατον μὲν οὖν τὸ μὴ φυλάξαι»³⁰.

Ἄς ἀνατρέξουμε, ὁμως, καὶ σὲ μία ἄλλη ὁμιλία του: «Διὰ τοῦτο μακρὸν ὑπὲρ τούτων ἀποτείνω τὸν λόγον· βαθεῖαν γὰρ ῥίζαν ἀνασπάσαι βούλομαι, καὶ χρόνιον ἀπαλεῖψαι κακόν· οὐ λέγω τὰς ἐπιπορκίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς εὐορκίας αὐτάς. Ἄλλ' ὁ δεῖνα, φησί, ἄνθρωπος ἐπεικῆς, εἰς ἱερωσύνην τελῶν, πολλῇ σωφροσύνη καὶ εὐλαβείᾳ συζῶν. Μὴ μοι τὸν ἐπεικῆ τοῦτον εἴπηρ, τὸν σώφρονα, τὸν εὐλαβῆ, τὸν εἰς ἱερωσύνην τελοῦντα· ἀλλ' εἰ βούλει, θὲς Πέτρον εἶναι τοῦτον ἢ Παῦλον, ἢ καὶ ἄγγελον ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα· οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐπιστρέφομαι πρὸς τὴν ἀξίαν τῶν προσώπων. Νόμον γὰρ οὐχὶ δουλικόν, ἀλλὰ βασιλικόν ἀναγινώσκω ἐγὼ τὸν περὶ τῶν ὄρκων· ὅταν δὲ βασιλέως ἀναγινώσκῃται γράμματα, ἅπαν τὸ τῶν δούλων ἀξίωμα ἡσυχάζετω. Ἄν μὲν γὰρ ἔχῃς εἰπεῖν, ὅτι ὁ Χριστὸς ὁμνύναι ἐκέλευσεν, ἢ ὅτι ὁ Χριστὸς οὐ κολάζει τοῦτο γινόμενον, δεῖξον καὶ πείθομαι»³¹.

Ὅπως, λοιπόν, διαπιστώσαμε, οἱ αὐθεντικοὶ ἐρμηνευτὲς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, οἱ Ἅγιοι Πατέρες, ἐπ' οὐδενὶ δέχονται τὸν ὄρκο, στηλιτεύοντες αὐστηρῶς τοὺς ὀρκιζομένους³².

29. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ, *Εἰς τὸ Πάθος τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὸν Σταυρόν*, PG 28, 192C.

30. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Ὁμιλία Η' . Προτροπὴ εἰς ἀρετὴν· καὶ εἰς τὸ, Περιεπάτει ὁ Θεὸς τὸ δειλινὸν ἐν τῷ παραδείσῳ· καὶ περὶ τοῦ φεύγειν τοὺς ὄρκους*, PG 49, 102.

31. ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *Πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίζεσθαι, καὶ διὰ τί λουτρὸν παλιγγενεσίας καὶ οὐκ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων λέγεται, καὶ ὅτι ἐπικίνδυνον οὐ τὸ ἐπιπορκεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁμνύειν, πᾶν εὐορκῶμεν*, PG 49, 229 230.

32. Βλ. καὶ ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, *...Περὶ τοῦ μὴ ὁμνύειν*, PG 49, 91. Ἐφραίμ τοῦ Σύρου: «Ὁ δὲ τῷ ψεύδει ἐνδεδεχόμενος... ἐκτὸς ὄρκου οὐδὲν λέγει» (*Sermo de virtutibus et vitiis*, ἐπ. ἐκδ. Κ. Γ. Φραντζολᾶς, ἐκδ. Τὸ Περιβόλι τῆς Παναγίας, Θεσ/νίκη 1995², τόμ. Α' , σελ. 57), «Ἀναρετικὸν πάθος ἀνδρὶ ἐθίζειν ὄρκους ἐν στόματι αὐτοῦ. Μὴ ἐθίσης ὄρκους ἐν τῷ στόματί σου, ἵνα μὴ πληθυνθῶσιν αἱ ἄγνοιαί σου, καὶ ἀντὶ δικαιοσύνης ἁμαρτίας σωρεύσης ἑαυτῷ», ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, *Περὶ ὄρκου· καὶ ὅτι τοῖς ἐπὶ κακῷ καὶ ἀτόπῳ δεδομένοις ὄρκοις οὐ χρὴ ἐμμένειν*, PG 96, 208.

Ὁ ὄρκος στὸ Κανονικὸ ἔργο καὶ τὴ Διδασκαλία τοῦ Μ. Βασιλείου

Ὅπως διαπιστώνουμε ἀπὸ τὰ ἐλάχιστα παραδείγματα τῆς Πατερικῆς Γραμματείας, τὰ ὅποια παραθέσαμε, ὁ ὄρκος καὶ ἡ ἐπιορκία ἦταν συνήθειες βαθειὰ ριζωμένες στὸν χριστιανικὸ κόσμον τῶν πρώτων αἰώνων, γιὰ τὴν ἐξάλειψη τῶν ὁποίων οἱ Ἅγιοι Πατέρες κατέβαλαν σοβαρὲς προσπάθειες.

Ὁ Μ. Βασίλειος συνέβαλε στὴν ἐξάλειψη αὐτοῦ τοῦ ἀδικήματος ὄχι μόνον μέσῳ τῶν ὁμιλιῶν καὶ ἐπιστολῶν του, ἀλλὰ κυρίως μέσῳ τῶν συγκεκριμένων ἐκείνων ἐπιστολιμαίων ἀπαντήσεων –γνωστῶν ὡς κανονικῶν ἐπιστολῶν– οἱ ὁποῖες ἀπετέλεσαν κατόπιν τὸ corpus τοῦ κανονικοῦ του ἔργου.

Συγκεκριμένα τὸ ἀδίκημα τοῦ ὄρκου καὶ τῆς ἐπιορκίας διαλαμβάνεται στοὺς κανόνες 29, 64 καὶ 82, ὅπου γίνεται διάκριση τῶν συνθηκῶν, κάτω ἀπὸ τίς ὁποῖες δύναται νὰ προβῇ κάποιος σὲ ὁμολογία ὄρκου ἢ, κατόπιν, στὴν ἀθέτησή του.

Ὁ κανόνας 29 διαλαμβάνει τὰ ἑξῆς: «Ἄρχοντας μὲν τοι ὁμνύειν ἐπὶ τῷ κακοποιεῖν τοὺς ἀρχομένους, καὶ πάνυ θεραπεύεσθαι προσῆκε. Θεραπεία δὲ τούτων διττή· μία μὲν, μὴ ὁμνύειν αὐτοὺς διδάσκεσθαι προχειρῶς· ἕτέρα δέ, μὴ ἐπιμένειν ἐν ταῖς πονηραῖς κρίσεσιν. Ὡστε ὄρκῳ προληφθεὶς τις εἰς κακοποιίαν ἕτερου, τὴν μὲν ἐπὶ τῇ προπετεία τοῦ ὄρκου μετάνοιαν ἐπιδεικνύσθω, μὴ μὲν τοι προσήματι εὐλαβείας τὴν πονηρίαν ἑαυτοῦ βεβαιούτω. Οὐδὲ γὰρ Ἡρώδη συνήνεγκεν εὐορκήσαντι, ὅς, ἵνα μὴ ἐπιορκήσῃ δῆθεν, φονεὺς ἐγένετο τοῦ Προφήτου. Ἄπαξ μὲν ὁ ὄρκος ἀπηγόρευται· πολλῶ δὲ δήπου εἰκὸς τὸν ἐπὶ κακῷ γινόμενον κατακεκρίσθαι. Ὡστε μεταφρονεῖν χρὴ τὸν ὁμνύοντα, οὐχὶ σπουδάζειν βεβαιοῦν ἑαυτοῦ τὸ νόσιον. Ἐξέτασον γὰρ πλατύτερον τὴν ἀτοπίαν. Εἴ τις ὁμόσειεν ἐξορύξειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀδελφοῦ, εἰ καλὸν τὸ τοιοῦτον εἰς ἔργον ἀγαγεῖν αὐτῷ; εἴ τις φονεύσειν; εἴ τις ὄλως δι' ὄρκου ἐντολήν τινα παραβήσεσθαι. Ὡμοσα γὰρ καὶ ἔστησα, οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Ὡσπερ δὲ τὴν ἐντολήν μεταθέτοις κρίμασι προσῆκε βεβαιοῦσθαι, οὕτω τὴν ἁμαρτίαν παντοίως καθήκει ἀκυροῦσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι»³³.

Τὸ κείμενον τοῦ κανόνος αὐτοῦ εἶναι ἐρρασιμὸν ἀπὸ τὴν Β' κανονικῆ ἐπιστολῆ (199) τοῦ Μ. Βασιλείου πρὸς τὸν Ἰκονίου Ἀμφιλόχιον καὶ ἀναφέρεται

33. ΜΒ29, ΡΑΛΛΗ Γ. - ΠΟΤΛΗ Μ., *Σύνταγμα θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων...*, τόμ. Δ', Ἀθήνησιν 1854 (φωτ. ἀνατ. 1992), ἐκδ. Γρηγόρη, σσ. 165-166.

στό ζήτημα τοῦ ὄρκου. Μὲ σαφήνεια διευκρινίζεται ὅτι ἡ μὲ προχειρότητα προσφυγὴ στὸν ὄρκο εἶναι ἀποφευκταία ἀπὸ ὅλους: «μὴ ὀμνύνειν διδάσκεισθαι προχειρῶς»³⁴. Ὁ Π. Παναγιωτάκος γράφει ἐπ' αὐτοῦ: «Εἶναι τόσον σοβαρὰ καὶ ὑπεύθυνος ἢ λαμβανομένη ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ θέσις, ὥστε κατ' ἀπαίτησιν τῆς χριστιανικῆς ἀπολύτου τελειότητος ἐπιτάσσεται τὸ μὴ ὀμόσαι ὄλως»³⁵. Ἀκόμη, κατὰ τὸν παρόντα κανόνα, ἐπιβάλλεται ἡ μὴ πραγματοποίησις ἀσύνητης πράξεως, ἔστω κι ἂν προϋποτίθεται ἡ καταστρατήγησις κάποιου ὄρκου, ὅπως π.χ. τοῦ ἀναφερόμενου σὲ ἐξόρμηξιν ὀφθαλμῶν ἢ σὲ ὅποιασδήποτε μορφῆς φόνο. Προτρέπει δὲ σὲ μετάνοιαν ἐκεῖνον πού προέβη σὲ ἕναν τέτοιο ὄρκο: «...τὴν μὲν ἐπὶ τῇ προπετεῖᾳ τοῦ ὄρκου μετάνοιαν ἐπιδεικνύσθω, μὴ μὲν τοι προσχῆματι εὐλαβείας τὴν πονηρίαν ἑαυτοῦ βεβαιούτω»³⁶. Ὡς ἐπισφράγιση τῆς θέσεως αὐτῆς ἀναφέρεται τὸ παράδειγμα τοῦ Ἡρώδου, ὁ ὁποῖος, γιὰ νὰ μὴ ἐπιπορήσῃ τέλεσε πράξιν τελείως ἀσύμφορη: «Οὐδὲ γὰρ Ἡρώδῃ συνήνεγκεν εὐορκήσαντι, ὅς, ἵνα μὴ ἐπιπορήσῃ δὴθεν, φονεὺς ἐγένετο τοῦ Προφήτου»³⁷. Ὁ Π. Χριστινάκης εἶναι κατηγορηματικός: «Πάντως πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ ὄρκος πρὸς ἐκτέλεση ἐγκλήματος ἢ ἁμαρτήματος δὲν δεσμεύει, οὔτε καὶ κρίνεται ὡς ἐπιπορὸς ὅποιος παραβαίνει ἕνα τέτοιο ὄρκο»³⁸.

Στὸν κανόνα 29 συναντοῦμε πολλές φορὲς τοὺς ὄρους «ὀμνύνειν» καὶ «ὄρκος» μὲ τίς ἀντίστοιχες ἔννοιες τοῦ «ὀρκίζομαι διὰ τι» καὶ τοῦ «εἰς ὃ ὀρκίζεται τις πρόσωπον ἢ πράγμα»³⁹. Ὁ Μ. Βασίλειος συνιστᾷ, ὅπως ἤδη ἀναφέρα-

34. Ὁπ.π.

35. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ Π., *Σύστημα τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Δικαίου κατὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἰσχὺν αὐτοῦ, τόμ. Γ', Τὸ Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Π. Πουρναρᾶ, Θεσσαλονίκη 1999, σελ. 492.

36. ΜΒ29, ὅπ.π.

37. Ὁπ.π.

38. ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ Π., *Τὰ ὑποκειμενικὰ στοιχεῖα τοῦ ἀδίκου κατὰ τοὺς Ἱερούς Κανόνες*, Ἀθήνα 1986, σελ. 163.

39. LIDDELL H.G. - SCOTT R., *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης*, ἐκδ. Ἰωάννη Σιδέρη, Ἀθήνα χ.χ.ε., τόμ. 3, σσ. 307, 351 - «Τὸ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ὡς μάρτυρος καὶ τιμωροῦ πρὸς τήρησιν διδομένης ὑποσχέσεως ἢ πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθῶς παρεχομένης ὁμολογίας, καλεῖται ὄρκος», ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ Π., *Σύστημα...*, σελ. 491. Μὲ αὐτὴν τὴν ἔννοια ὁ ὄρκος συναντᾶται στοὺς ἐξῆς κανόνες τοῦ Μ. Βασιλείου: ΜΒ10 (8 φορὲς): «Οἱ ὀμνύοντες μὴ καταδέχονται τὴν χειροτονίαν, ἐξομνύμενοι... Σκοπεῖν δὲ δεῖ καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὄρκου... καὶ τὴν διάθεσιν ἀφ' ἧς ὀμωμόκασιν... ὀμόσαντι μὲν συμπαράμενιν Μινδάνοις... ἢ γὰρ ἐπάνοδος, φυλακὴ ἔσται τοῦ ὄρκου... διὰ τὸ μὴ προκεῖσθαι τῷ ὄρκῳ... ὄρκῳ δὲ καταδεσμοῦντος παρὰ τὰ Εὐαγγέλια...», ΜΒ17: «...εἰ δεκτός ἐστιν εἰς τὸν κληρὸν διὰ τὸν ὄρκον· ἐγὼ δὲ ἤδη τινὰ κοινὸν ὄρον περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν μετ' αὐτοῦ ὀμωμοκότων, τοῖς κατ' Ἀντιόχειαν κληρικοῖς οἶδα ἐκτεθεικώς»,

με, την πλήρη άποφυγή του όρκου, για τον κίνδυνο της καταπατήσεως αυτού και της ύποπτώσεως στην επιορκία.

Ο Ζωναράς, στην έρμηνεία του κανόνος αυτού, σημειώνει: «Και πᾶς μὲν, φησίν, ὄρκος καθάπαξ, ἤγουν ἀπαραιτήτως, τελείως ἀπηγόρευται· πλέον δὲ ἐνδέχεται ἀπηγορευμένον εἶναι καὶ κατακεκριμένον τὸν ἐπὶ κακῶ ὁμνυόμενον»⁴⁰. Ο Π. Χριστινάκης συμπερασματικά ἀποφαινεται ὅτι «ἐνῶ πρέπει νὰ τηρεῖται ἡ ἔνορκη ὑπόσχεση πρὸς ἐπιτέλεση τοῦ καλοῦ, ἀντιθέτως δὲν πρέπει νὰ τηρεῖται ἡ ἔνορκη ὑπόσχεση διαπράξεως ἁμαρτίας»⁴¹.

Τὸ ἐπιβαλλόμενο ἐπιτίμιο στὸν ἐπίορκο διαλαμβάνει ὁ 64ος κανόνας, τὸ κείμενο τοῦ ὁποῦ ἔμπεριέχεται στὴν τρίτη κανονικὴ ἐπιστολὴ (217) τοῦ Μ. Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιο Ἰκονίου: «Ὁ ἐπίορκος⁴² ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται· δυσὶν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστώς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινῆς ἀξιούμενος»⁴³.

Τὸ βαρύτερο ἐπιτίμιο τῆς δεκαετοῦς ἀκοινωνησίας, τὸ ὁποῖο ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸν ΜΒ64 - «ὁ ἐπίορκος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινωνητος ἔσται»⁴⁴ - ἐκφράζει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν σοβαρότητα τοῦ ἀδικήματος τῆς ἐπιορκίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν βαρύνουσα σημασία, τὴν ὁποία ἀπέδιδαν σ' αὐτὴν τὴν παράβαση οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα ὁ Μ. Βασίλειος. Ο Π. Χριστινάκης γράφει χαρακτηριστικῶς: «Ἐπὶ ἐπιορκίας, πὺν συνίσταται στὴν παράβαση τῆς δοθείσης ἐνόρκου ὑποσχέσεως, ὁ ἐπίορκος τιμωρεῖται μὲ τὸ αὐστηρὸ ἐπιτίμιο τῶν δέκα ἐτῶν ἀκοινωνησίας. Πρόκειται λοιπὸν γιὰ βαρύτερο ἀδίκημα, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ παραπάνω βαρὺ ἐπιτίμιο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Μ. Βασιλ. 10 ἐπι-

ΜΒ81: «...ὄρκους ἔθνικους τελέσαντες... καὶ ὁμόσαντες ὄρκους ἑλληνικούς», καὶ ΜΒ82: «...εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης παρέβησαν τοὺς ὄρκους».

40. ΡΑΛΛΗ - ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα...*, τόμ. 4, σελ. 166.

41. ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ Π., ὅπ.π., σελ. 163 - Βλ. καὶ ΠΑΝΑΓΩΤΑΚΟΥ Π., ὅπ.π., σελ. 494, ΤΡΩΙΑΝΟΥ ΣΠ. - ΠΟΥΛΗ Γ., *Ἐκκλησιαστικὸ Δίκαιο*, ἐκδ. Ἀντ. Σάκουλα, Ἀθήνα - Κομοτηνὴ 2003², σσ. 96-97, ΜΑΝΤΖΟΥΝΕΑ ΕΥ., *Τὸ πρόβλημα τοῦ ὄρκου*, Ἀθήνα 1979, σσ. 8-13.

42. Ὁ ὄρκος «ἐπίορκος» στὸν ΜΒ64 φέρει τὴν ἐρμηνεία τοῦ «παραβαίνοντος τὸν ὄρκον», Βλ. ΣΚΑΡΑΛΤΟΥ Δ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, *Λεξικὸν Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Γλώσσης καὶ καθαρευούσης*, τ. 1, ἐκδ. Βιβλιοεκδοτικῆ, Ἀθήνα 1964, σελ. 501. «Ἡ παραβίασις ἐπισήμως δοθέντος ὄρκου, καθ' οἰονδήποτε τρόπον γινομένη, συνιστᾷ τὸ κανονικὸν ἀδίκημα τῆς ἐπιορκίας (ψευδορκίας, perjurium, peieratio, deseratio). Ὁ διαπράττων τὸ ἀδίκημα τοῦτο καλεῖται ἐπίορκος». ΠΑΝΑΓΩΤΑΚΟΥ, *Σύστημα...*, σελ. 495.

43. ΜΒ64, ΡΑΛΛΗ - ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα...*, τόμ. 4, σελ. 221.

44. Ὅπ.π.

τάσσει νὰ μὴν ἀναγκάζονται νὰ παραβαίνουν τὸν ὄρκο τους ἀκόμη καὶ ὅσοι ὀρκίσθηκαν νὰ μὴν δεχθοῦν χειροτονία κληρικοῦ»⁴⁵.

Ὁ Ὅσιος Νικόδημος, θέλοντας νὰ δικαιολογήσῃ τὴν αὐστηρότητα τοῦ ἐπιτιμίου, ὑποστηρίζει ὅτι στὴν συγκεκριμένη περίπτωση πρέπει νὰ νοηθῇ ὅτι ἡ ἐπιτορκία γίνεται ἐλλείπει ὑφισταμένης ἀνωτέρας βίας⁴⁶. Ἐξάλλου, ἡ παραβίαση τοῦ πρὸς τὸν Θεὸ ὀφειλομένου σεβασμοῦ, ἡ ὁποία διαπράττεται γιὰ ὁποιοδήποτε λόγο καὶ ἐπιχειρεῖται μέσω κακόβουλης χρήσεως καὶ καταπατήσεως ἐπισήμως δοθέντος ἐννόμου ὄρκου, χαρακτηρίζουσα τὸν ὑποκειμενικὸ στόχο τοῦ δράστου ἐμπράκτως, συνιστᾷ τὴν ἀντικειμενικὴ ὑπόσταση τοῦ ἀδικήματος τῆς ἐπιτορκίας»⁴⁷.

Ὡστόσο, στὸν MB82, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μέρος τῆς τρίτης κανονικῆς ἐπιστολῆς (217) τοῦ Μ. Βασιλείου πρὸς τὸν Ἰκονίου Ἀμφιλόχιο, ὑφίσταται κάποια φαινομενικὴ διαφοροποίηση ὡς πρὸς τὸ ἐπιτίμιο τῆς ἐπιτορκίας. Λέγει ὁ κανόνας: «Καὶ περὶ τῶν ἐπιτορκησάντων, εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης παρέβησαν τοὺς ὄρκους, κουφοτέροις ὑπόκεινται ἐπιτιμίοις, ὥστε μετὰ ἕξ ἔτη εἶναι αὐτοὺς δεκτοὺς. Εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης προδόντες τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ἐν δυσὶν ἔτεσι προσκλαύσαντες, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν πέμπτῳ ἐν ὑποπτώσει εὐξάμενοι, καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἄνευ προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσευχῆς παραδεχθέντες, οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον δηλαδὴ τὴν μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι, ἀποκατασταθήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ»⁴⁸.

Στὸ κείμενο αὐτὸ γίνεται ἀναφορὰ ἐν πρώτοις στοὺς ἐπιτορκήσαντες κατόπιν ἐξαναγκασμοῦ. Σ' αὐτούς, ἐπειδὴ μεσολαβεῖ ὁ παράγοντας τῆς βίας, ὁ MB82 ἐπιβάλλει ἐξαετῆ ἀκοινωνησία, ἀφαιρῶντας τέσσερα ἔτη ἀπὸ τὸ δεκαετὲς ἐπιτίμιο, τὸ ὁποῖο ὀρίζει ὁ MB64 γιὰ τὸ ἴδιο ἀδίκημα. Ὡστόσο, καὶ στὸν

45. ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ, ὀ.π., σελ. 163 - Βλ. καὶ ΡΑΛΛΗ Κ., *Ποινικὸν Δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1998³, σσ. 334-338.

46. «Ὁ ἐπιτορκὸς δὲ οὕτως πρέπει νὰ νοηθῇ, ὅτι χωρὶς ἀνάγκην ἐπιτορκήσεν». ΑΓΑΠΙΟΥ ΓΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ καὶ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Πηδάλιον...*, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήναι 1957, σελ. 622.

47. Βλ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΟΥ, ὀ.π., σελ. 497. Μὲ συναφῆ ἔννοια πρὸς τὸν ὄρκο αὐτὸ ὑπάρχουν καὶ οἱ ὄροι «παρορκῶ», «ἐπιτορκῶ» καὶ «ἐπιτορκία» στοὺς ἀκόλουθους κανόνες: MB10: (πέντε φορὲς) «ὅτι οὐκ εὐδοοῦνται οἱ παρορκήσαντες... εἰς ἐπιτορκίαν αὐτῶ οὐ λογισθήσεται... οὕτω γὰρ κἀκεῖνος οὐ παρορκήσει μὴ ἀναχωρῶν τοῦ τόπου... παρορκεῖν δὲ διδάσκοντος, δι' ὧν μετετέθη... μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιτορκεῖν», στὸν MB29: «...ὅς, ἵνα μὴ ἐπιτορκήσῃ δηθεν...» καὶ στὸν MB82: «Καὶ περὶ τῶν ἐπιτορκησάντων...».

48. MB82, ΡΑΛΛΗ - ΠΟΤΛΗ, *Σύνταγμα...*, τόμ. 4, σελ. 248.

παρόντα κανόνα ή άνευ άνωτέρας βίας διάπραξη έπιορκίας τιμωρείται με ένδεκαετή άποχή από την Θεία Εύχαριστία: «Εί δέ άνευ ανάγκης προδόντες την έαυτών πίστιν, έν δυσίν έτεσι προσκλαύσαντες, και έν δυσίν άκροασάμενοι, και έν πέμπτω έν ύποπτώσει ευξάμενοι, και έν δυσίν άλλοις άνευ προσφοράς εις την κοινωνίαν τής προσευχής παραδεχθέντες, ούτω τελευταίον άξιόλογον δηλαδή την μετόνιαν έπιδειξάμενοι, άποκατασταθήσονται εις την κοινωνίαν του σώματος του Χριστού»⁴⁹.

Στόν κανόνα αυτό αναφέρεται ένα πρόβλημα σχετικά με την άνακολουθία του χρόνου των δύο έπιτιμιών που άφορούν στόν έπιορκήσαντα άνευ ανάγκης ή βίας. Κι αυτό, γιατί στόν μεν MB64 τó έπιτίμιο άνάγεται σε δέκα έτη άκοινωνησίας, ένω στόν MB82 προσδιορίζεται σε ένδεκα έτη. Για την διαφορά αυτή ó Ζωναράς ύποστηρίζει ότι στόν πρώτο κανόνα επιβάλλεται «άπροσδιορίστως» τó δεκαετές έπιτίμιο τής άκοινωνησίας, ένω στόν δεύτερο κανόνα γίνεται σαφής διάκριση των έπιόρκων⁵⁰. Ό Βαλσαμών, ό Άριστηνός και ό Νικόδημος ό Άγιορείτης συμφωνούν με την άνωτέρω γνώμη του Ζωναρά σχετικά με τó ότι στόν μεν MB64 γίνεται γενικά και άπροσδιόριστα μνεία περι έπιόρκου, ένω στόν MB82 ειδικεύεται τó ζήτημα με διαχωρισμό των περιπτώσεων έπιορκίας⁵¹.

Η άνωτέρω κανονική θέση του Μ. Βασιλείου περι όρκου και έπιορκίας διαπνέει την όλη διδασκαλία του και φανερώνεται είτε μέσω προσωπικών έπιστολών είτε μέσω Όμιλιών, άπευθυνομένων στο πλήθος των πιστών. Θα αναφέρουμε έν συντομία κάποια παραδείγματα:

Την έπιστολή 22, όπου συνιστάται ή ύπέρβαση τής ανθρώπινης νομοθεσίας και ή άποφυγή του όρκου, αλλά και του ψεύδους γενικότερα: «Ότι δεί τον Χριστιανόν, κρείττονα των κατά νόμον δικαιωμάτων γενόμενον έν πάσι, μήτε όμνύνειν μήτε ψεύδεσθαι»⁵².

49. Όπ.π.

50. «Έν τῷ ξδ' κανόνι άπροσδιορίστως ό άγιος άκοινωνησίας έπιτιμίω επί δεκαετίαν τόν έπιόρκον εκόλασεν. Ένταύθα δέ διαίρεσιν ποιείται των έπιόρκων», Όπ.π., σελ. 248.

51. ΑΓΑΠΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ και ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ, *Πηδάλιον...*, εκδ. Άσθής, Άθήναι 1957, σελ. 630. Ό Παναγιωτάκος σημειώνει για τόν έπιορκήσαντα υπό συνθήκες έξαναγκασμού: «Τής βίας ή ανάγκης, τιμωρείται διά τής ποινης του άπλου άφορισμού έξ έτών ή τής τού αυτής ένός έτους μετά προσθέτου ύποχρεώσεως καθημερινής ξηροφαγίας μετά την θ' ήμέραν (sic) και τελέσεως διακοσίων πενήκοντα γονυκλισιών καθ' εκάστην ήμέραν (Ιωάννου Νηστευτου)», ΠΑΝΑΠΩΤΑΚΟΥ Π., όπ.π., σελ. 498. Βλ. και ΧΡΙΣΤΙΝΑΚΗ Π., *Η άπόπειρα εκκλησιαστικού έγλήματος*, Άθήναι 1978, σσ. 418-419, ΡΑΛΛΗ Κ., όπ.π., σσ. 334-338.

52. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, έπ. 22, *Περί τελειότητος βίου μοναχών*, PG 32, 288C.

Τὴν ἐπιστολὴ 85 μὲ τίτλο *Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὀρκοῦν*: «...Ἐπειδὴν γὰρ καταμελετήσωσι τὰς ἐπιορκίας οἱ ἄνθρωποι, οὐκέτι ἑαυτοὺς ἐπείγουσι πρὸς τὴν ἔκτισιν, ἀλλὰ ἀπάτης ὄπλον καὶ ἀναβολῆς ἀφορμὴν ἐξευρησθαι αὐτοῖς τὸν ὄρκον οἴονται...»⁵³.

Τὴν ἐπιστολὴ 45 *Πρὸς ἐκπεσόντα μοναχό*: «Ὅμοῦ τοίνυν καὶ παρορκίας ὀλεθρίου γέγονας ἔγγυος»⁵⁴.

Τὴν ἐπιστολὴ 207 *Πρὸς τοὺς κληρικούς τῆς Νεοκαισάρειας*: «Ἐφευγε τοὺς ὄρκους ἢ καθαρὰ ἐκείνη ψυχὴ καὶ ἀξία τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος κοινωνίας, ἀρκουμένη τῷ ναὶ καὶ τῷ οὐ διὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου τοῦ εἰπόντος· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως»⁵⁵.

Τὸν Ἀσκητικὸ Λόγο: «Ὁρκος μὲν ἅπας ἐξορισθέσθω τοῦ καταλόγου τῶν ἀσκουμένων. Ἡ δὲ κατάνευσις τῆς κεφαλῆς, καὶ ἡ διὰ τῆς φωνῆς συγκατάθεσις ἀντὶ ὄρκου κρινέσθω καὶ τῷ λέγοντι καὶ τῷ ἀκούοντι»⁵⁶.

Τὴν Ὁμιλίαν *Εἰς μέρος τοῦ τεσσαρεσκαιδεκάτου ψαλμοῦ, καὶ κατὰ τοκίζόντων*, ὅπου ἐντοπίζει τὴν γενεσιουργὸ αἰτία τῆς ἐπιορκίας στὸ ψεῦδος: «Ψεύδους ἀρχὴ τὸ δανειζέσθαι· ἀχαριστίας ἀφορμὴ, ἀγνωμοσύνης, ἐπιορκίας»⁵⁷.

Τέλος, τὴν Ὁμιλίαν *Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας*, ὅπου ἀναγνωρίζει στὸν ἄκρατο πλουτισμὸ ἄλλη μία αἰτία τῆς ἐπιορκίας: «Τίς ἐστὶν ὁ ψεύδους πατήρ; τίς ὁ πλαστογραφίας δημιουργός; τίς ὁ τὴν ἐπιορκίαν γεννήσας; Οὐχ ὁ πλοῦτος;»⁵⁸.

Ἐπίλογος

Ἀπὸ τὴν ἐνδελεχῆ μελέτη τῶν προαναφερθέντων ἱερῶν κανόνων τοῦ Μ. Βασιλείου, τῶν ἀναφερομένων στὸν ὄρκο καὶ τὴν ἐπιορκία, διαπιστώνουμε ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν σὲ βάθος παιδεία τοῦ Ἁγίου Πατρὸς, ὄχι μόνον στὴν Βιβλικὴ καὶ

53. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ἐπ. 85, *Περὶ τοῦ μὴ δεῖν ὀρκοῦν*, PG 32, 465A-B - Βλ. καὶ PG 32, 1025D, PG 32, 368B.

54. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ἐπ. 45, *Πρὸς μονάζοντα ἐκπεσόντα*, PG 32, 368B.

55. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, ἐπ. 207, *Τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν κληρικοῖς*, PG32, 765A (Courtonne, *Lettres ii*, 187¹⁵⁻¹⁸) - Βλ. καὶ PG 32, 441D, PG 31, 556A, PG 31, 496C, PG 31, 181C, PG 29, 261B, PG 32, 1024A.

56. ΜΒ, *Λόγος Ἀσκητικὸς*, PG31, 880D - 881A- Βλ. καὶ PG29, 261B, PG29, 185B, PG 31, 577B.

57. Μ. Βασιλείου, *Ὁμιλία Εἰς μέρος τοῦ τεσσαρεσκαιδεκάτου ψαλμοῦ, καὶ κατὰ τοκίζόντων*, PG 29, 269B.

58. Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, *Πρὸς τοὺς πλουτοῦντας*, PG 31, 297C.

Πατερική Θεολογία, αλλά και στη Νομική επιστήμη, και ἀφ' ἑτέρου τὸν διακαῆ πόθο του νὰ ἡμπορέση νὰ πείσῃ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ ἀποδευθεθῇ ἀπὸ τὴν συνήθεια τοῦ ὄρκου καὶ τῆς ἐπιορκίας.

Καὶ τοῦτο γιὰ τὸν λόγο ὅτι ὁ ὄρκος, ὅπως προαναφέρθηκε, εἶναι ἀθέμιτος ὄχι μόνον στὴν Καινὴ Διαθήκη, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλη τὴν Πατερικὴ διδασκαλία, ἢ ὅποια εἶναι ἡ αὐθεντικὴ τῆς ἐρμηνείας.

Πιστεύουμε ἀκραδάντως ὅτι ὁ οἰκουμενικὸς διδάσκαλος καὶ πατὴρ τῆς Ἐκκλησίας μας Μ. Βασίλειος τοποθετεῖται μὲ σαφήνεια καὶ καθαρότητα στὸ προαναφερθὲν ζήτημα καὶ δίδει τὶς δέουσες κανονικὲς ἀπαντήσεις καὶ κατευθύνσεις, οἱ ὁποῖες ἔχουν διαχρονικὸ κῦρος καὶ ἀξία.